

Milica LUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet

Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

mlukic@ffos.hr

**„KRUNA ĆIRILOMETODSKIH NASTOJANJA“
NOVE POVIJESTI GLAGOLIZMA**

(Vera Blažević Krezić, *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu. O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčičeva misala iz 1893.*, Matica hrvatska, Zagreb 2020., 578 str.)

Knjiga Vere Blažević Krezić, jezikoslovke i kroatistice, posljedoktorandice na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, naslovljena *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu. O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčičeva misala iz 1893.* njezina je za knjigovnu formu priređena doktorska disertacija. Ta iscrpna studija (578 str.) sastoji se od triju temeljnih poglavlja oko kojih su metodološki primjereno i dodatno obavijesno, reprezentirajući kombinaciju deduktivne i induktivne metode, okupljena brojna potpoglavlja: 1. *Parčičev Misal očima vanjske i unutarnje povijesti*, 2. *Novocrkvenoslavenski jezični tipovi i razvojna razdoblja*, 3. *Iz jezika Misala i o jezičnoj koncepciji D. A. Parčića* (+ predgovor, popis kratica, zaključak, bibliografija, popis slika i tablica, bibliografska bilješka, kazalo imena, prilozi, bilješka o autorici).

Tematika ove znanstvene monografije sastavnim je dijelom hrvatskoga glagoljaštva i glagolizma definiranih u njihovoj proširenoj definiciji – istovremeno pripada i najstarijem razdoblju hrvatske/slavenske (književno)jezične povijesti (srednji vijek) i onome koje zovemo novijom povijesti glagolizma (19. stoljeće). Ta naoko udaljena razdoblja hrvatske jezične povijesti susreću se u drugoj polovici 19. stoljeća u okrilju hrvatske *Cyrillomethodiane*. Taj složeni fenomen ciljanoga reanimiranja hrvatske/slavenske srednjovjekovne glagoljske baštine svoj izraz nalazi, u specifičnim društveno-političkim okolnostima, s jedne strane u znanstvenoj disciplini uspostavljenoj na filološkim temeljima, ali i drugim srodnim disciplinama (npr. historiografija), a s druge u idejnom – općenarodnom i kulturnom pokretu predvodnici kojih su biskup đakovački i srijemski Josip Juraj Strossmayer i povjesnik (ali i filolog) Franjo Rački.

Ideja (staroslavenskoga) jezika – *kao zajedničkoga kulturnog iskona*, prema riječima akademika Stjepana Damjanovića, u za politički život Slavena prijelomnome 19. stoljeću ponovno se, tisuću godina nakon prosvjetne misije Svete braće Konstantina Ćirila i Metoda, nadaje kao osloboditeljska. Vraćanje izvorima – prvome slavenskome književnom jeziku, ali i njegovoj redakcijskoj – hrvatskokrkvenoslavenskoj inačici kao kulturno-političkim integracijskim čimbenicima (nakon stoljeća stagnacije u liturgijskoj uporabi Zapadne crkve – podvrgnutosti rutenizaciji/istočnoslavenizaciji/rusifikaciji), bio je stoga najvažniji cilj obnoviteljima ćirilometodske baštine na hrvatskome nacionalnom prostoru – biskupu Strossmayeru, Franji Račkome i njihovim suradnicima. Taj je cilj izrastao u projekt koji će oživotvoriti jedan od najdarovitijih hrvatskih filologa 19. stoljeća – Dragutin Antun Parčić u svome novocrkvenoslavenskim jezikom oblikovanom glagoljskom *Misalu* iz 1893. godine (punim nazivom *Римски Мисалъ словѣнскимъ езикомъ пресв. Г. Н. Урбана Папи VIII повелѣниемъ изданъ – Missale Romanum slavonico idiomate ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini*, Rim, Congr. de Propaganda Fide, 1893.). Izlazak te, posljednje glagoljicom tiskane knjige u 19. stoljeću, hrvatska će paleoslavistica, akademikinja Anica Nazor, nazvati *najvažnijim događajem u novijoj povijesti glagolizma*. Upravo tim "događajem" u svim njegovim filološkim aspektima bavi se tekst knjige Vere Blažević Krezić. Prethodnome je opisu bio cilj bar donekle ukazati na složenost zadatka koji je postavljen pred autoricu. Ona je u njegovu rješavanju krenula jedinim ispravnim metodološkim putem za ovladavanje navedenom jezično-povijesnom problematikom – zahvaćajući u nju iz perspektiva vanjske i unutarnje jezične povijesti: gradeći odgovarajući kontekst koji se deduktivno oblikovan potvrđuje kasnije u induktivnoj jezičnoj analizi. Jer oblikovanje jezika (i pisma) knjige, u ovom slučaju liturgijske knjige – misala, po prirodi stvari uvijek je temeljeno na odabiru/izboru i dogovoru, a odabir ne počiva samo na unutarlingvističkim zadanostima, već i na onim sociolingvističkim/sociološkim/jezičnopolitičkim – sinkronijskim i dijakronijskim. Specifičnost upravo tih zadanosti uvijek se prelama u jeziku knjige. Iako su određeni vanjskojezičnopovijesni aspekti koji se tiču hrvatske *Cyrillomethodiane* i oblikovanja Parčićeva glagoljskog *Misala* do rada V. Blažević Krezić već bili prilično usustavljeni, napose u nizu radova S. Damjanovića i Milice Lukić, autorica je tragom smjernica u njima naznačenih popunjavala "prazna mjesta" koja su unijela novu perspektivu u dotadašnja istraživanja, dala nove odgovore na pitanja o važnosti istraživanja jezika Parčićeva *Misala*, hrvatske *Cyrillomethodiane*, obnove crkvenoslavenskih liturgijskih knjiga, ali i planiranja statusa novocrkvenoslavenskoga jezika. Navedenom je posebice pridonijela provedena analiza Parčićeve filološke rasprave *Za obstanak glagolice* iz 1882., njegove korespondencije s vodećim ćirilometodijancima 19. sto-

ljeća, već spomenutim J. J. Strossmayerom, F. Račkim, ali i Vatroslavom Jagićem te rasprave Ivana Milčetića *O novom izdanju hrvatskih liturgičkih knjiga*. Tek pojedini iz Parčičeve korespondencije i spomenute rasprave iz 1882. razjašnjavaju njegovu metodologiju usustavljivanja jezika glagoljskoga *Misala* koja podrazumijeva demokratičnost izbora jezičnih jedinica iz svih razvojnih etapa crkvenoslavenskoga književnog jezika, čak i onda kada, kako autorica kaže, taj izbor nije motiviran ili ograničen propisom Crkve i/ili normom. Parčić je, kako se vidi iz korespondencije, spomenutih rasprava i kritičkoga pregleda literature u kontinuitetu od izlaska njegova *Misala* do našega vremena (F. Rački, V. Jagić, J. L. Tandarić, M. Žagar, M. Lukić i dr.), ali i kasnije iz autoričina istraživanja jezika, dobro razlikovao hrvatski crkvenoslavenski jezik/hrvatsku redakciju kao podsustav od tzv. kanonskoga starocrkvenoslavenskoga jezika. Idući putem prema jezičnoj analizi odabranih dijelova *Misala* – Kanonu mise – autorica sužava vanjskojezičnopovijesni kontekst i kanalizira ga prema opisu novocrkvenoslavenskoga jezičnog razdoblja razlikujući tri novocrkvenoslavenska jezična tipa: istočni ili ruski u 17. i 18. stoljeću, hrvatski u 19. i 20. stoljeću te češki u 20. stoljeću. Periodizacijsku je razvedenost povijesti crkvenoslavenskoga jezika uspjela učiniti zornom i pamtljivom tablicom u kojoj je razradila navedene odnose. Kako bi mogla opisati proces planiranja statusa i korpusa hrvatskoga novocrkvenoslavenskoga jezika, osobito s obzirom na 19. stoljeće, autorica je morala najprije steći uvid u razdoblje istočnoslavenizacije hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga u 17. i 18. stoljeću, u čemu joj najprije pomažu filološki autoriteti za to područje (J. Dobrovski, J. Kopitar, V. Jagić, I. Broz, M. Stojaković, E. Hercigonja, S. Damjanović, V. Babič i drugi). Naime, opće je poznato da se proces rusifikacije hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga (istočna (ruska) novocrkvenoslavenska jezična i pravopisna norma) tijekom 17. i 18. stoljeća odvijao u tri faze koje predstavljaju Rafael Levaković (prva), Ivan Paštrić (druga) te Mateo Karaman i Matija Sović (treća). Osobitosti istočne novocrkvenoslavenske norme i dinamiku njezine provedbe autorica potvrđuje u liturgijskim – misalskim i brevijskim – izdanjima gore navedenih priređivača (misali: 1631., 1706., 1741.; brevijari: 1648., 1688., 1791.) i oblikuje zorne tablične sinteze svakoga od navedenih razdoblja rusifikacije i njihovih utjecaja na oblikovanje novocrkvenoslavenske norme u 19. stoljeću. Sve to čini idući smjerom potvrđivanja svoje teze (ali i u literaturi jasnih naznaka da bi tomu moglo biti tako, usp. J. L. Tandarić, A. Nazor, M. Lukić, M. Žagar – A. Zaradija Kiš) da je Parčić oblikujući jezik svoga glagoljskog *Misala* u obzir uzimao i rusificirana izdanja, pa u skladu s tim zagleda i u opisne/propisne novocsl. priručnike – azbukvare, gramatike i rječnike istočne (ruske) recenzije. Vođena saznanjima o Parčičevoj koncepciji oblikovanja novocrkvenoslavenskoga jezika glagoljskoga *Mi-*

sala iz njegove korespondencije i filoloških rasprava, kako bi potvrdila navedeno, analizira i njegova domisalska izdanja (na primjeru *Mise za umr'šee s koralnim napjevom*, Galevac 1860.), koja inicijalno nasljeđuju koncepciju izdanja Ivana Berčića, ali ju i nadrastaju, i uspoređuje ih s *Misalom* iz 1893., jer u njima je začetak procesa oblikovanja hrvatskoga novocrkvenoslavenskoga jezika u 19. stoljeću. Analiza Parčićevih domisalskih izdanja omogućila je autorici da utvrdi neka od temeljnih načela njegove jezične koncepcije i novocrkvenoslavenskoga jezika u cjelini: konzervativnost i artifizijelnost (donekle naslućena i u drugih autora), dok će se ostala načela, kao što su funkcionalnosti i hiperkorektnosti, potvrditi izučavanjem jezika samoga glagoljskog *Misala* koji će, kako rezultati istraživanja pokazuju, nasljedovati metodologiju koja počiva na kombinaciji jezičnih rješenja iz nekoliko različitih sustava: starocrkvenoslavenskoga i hrvatskokrkvenoslavenskoga jezika u kombinaciji s istočnonovocrkvenoslavenskim rješenjima.

Središnje je poglavlje ove znanstvene monografije posvećeno analizi jezika glagoljskoga *Misala* Dragutina Antuna. Ono se svojom metodologijom opet nepogrešivo kreće od deduktivno oblikovane – sintetičke – studije o hrvatskome (novo)crkvenoslavenskom jeziku iz sociolingvističke perspektive (sadržaj prethodnih su poglavlja omogućio je takvo sintetiziranje) – jer riječ je o liturgijskome jeziku koji je hrvatskoga crkvenoslavenskoga karaktera, a zadaća mu je bila funkcionirati kao nadnacionalni – sveslavenski – liturgijski jezik. Autorica definira tri razdoblja hrvatskoga novocrkvenoslavenskoga jezika tijekom 19. i 20. stoljeća: Berčićevu, Crnčićevu i Parčićevu (1859. – 1893.), Vajsovu (1902. – 1930.) te Golubovu i Tandarićevu koja nastupa nakon II. vatikanskoga koncila 1969. i traje do 1992. godine (oslanja se na obnoviteljska nastojanja češkoga novocrkvenoslavenskoga jezika predvođena Tkaldčikom i Marešom). U skladu s posljednjom fazom i njezinim razumijevanjem, za potrebe knjige autorica proširuje svoje istraživanje i na češki novocrkvenoslavenski jezik 20. stoljeća (usporedba s hrvatskim novocrkvenoslavenskim jezikom 19. i 20. stoljeća – jer je riječ o sustavima koji supostoje u navedeno vrijeme), što je osobito relevantno za današnju znanstvenu (slavističku) zajednicu, onu dakle koja podrazumijeva iskorak iz najužih kroatističkih okvira. Komparativnoj i kontrastivnoj jezičnoj analizi *Misala* prethodi još analiza Parčićevih metatekstualnih "pomoćnih sredstava" (koja opisuju, ali i propisuju) za puno razumijevanje njegove jezične koncepcije ostvarene u tom najvažnijem liturgijskom priručniku – poput njegove rukopisne (nedovršene) *Staroslavenske gramatike*, te sinteza uvodnih poglavlja. Autorica je za opis jezika *Misala* odabrala načelo izbornosti, uobičajeno u (suvremenim) paleoslavističkim i paleokroatističkim istraživanjima, i kada je riječ o izboru tekstova i kada je riječ o razinama opisa (usp. najnovija israživanja češkoga

novocrkvenoslavenskoga jezika u knjizi Miroslava Vepřeka *Hlaholský misál Vojtěcha Tkadlčíka*). Potaknuta "kratkim izletima" rijetkih hrvatskih paleoslavista (J. L. Tandarić, M. Žagar, A. Zaradija Kiš) u jezično propitivanje *Misala* autorica pronalazi način da izbornost dovede do reprezentativnosti. Tako se Kanon mise Parčičeva *Misala* analizira na grafetičkoj, grafemičkoj, morfološkoj, djelomice leksičkoj i sintaktičkoj razini. U komparativnu (i kontrastivnu) analizu izvorne hrvatske crkvenoslavenske norme, istočne/ruske novocrkvenoslavenske norme i hrvatske novocrkvenoslavenske norme 19. i 20. stoljeća uvršteni su reprezentativni rukopisni starocrkvenoslavenski spomenici, rukopisni i tiskani hrvatski crkvenoslavenski spomenici 14. i 15. stoljeća te tiskana istočnoslavenizirana hrvatskoglagoljska liturgijska izdanja 17. i 18. stoljeća. Dobiveni rezultati potvrdili su autoričine postavljene hipoteze o temeljnim načelima Parčičeve jezične koncepcije i hrvatskoga novocrkvenoslavenskoga jezika u cjelini koja počiva na čuvanju oblika karakterističnih za različita jezičnopovijesna razdoblja (starocrkvenoslavensko razdoblje do kraja 11. stoljeća, hrvatskocrkvenoslavensko razdoblje 12. i 13. stoljeća te 14., 15. i 16. stoljeće), uz uvođenju i variranju novijih i novih oblika (istočna novocrkvenoslavenska rješenja, stanje u hrvatskome jeziku i stanje u modernim crkvenoslavenskim gramatičkim i rječničkim priručnicima, originalna autorska rješenja).

Znanstvena monografija dr. sc. Vere Blažević Krezić pokazuje i dokazuje svu složenost jezične koncepcije koju je Dragutin Antun Parčić oblikovao za izdanje koje se u 19. stoljeću držalo "krunom ćirilometodskih nastojanja" ne samo utemeljitelja *Cyrrilomethodiane* biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Franje Račkoga već i njihovih sljedbenika iz znanstvenih i kulturnih (hrvatskih i slavenskih) krugova toga vremena. Ta je složenost u dosadašnjim bavljenima ovom problematikom bila samo naslućena. Tek ju je koncentrirano i visokoznanstvenokompetentno istraživanje Vere Blažević Krezić i potvrdilo u svoj njezinoj slojevitosti i relacijama prema tradiciji s jedne i zahtjevima suvremenoga trenutka (druga polovica 19. stoljeća) s druge strane.

Hrvatska je (i slavenska) filologija konačno dobila sveobuhvatnu studiju posljednje periodizacijske sastavnice povijesti crkvenoslavenskog jezika na hrvatskome tlu – hrvatskoga novocrkvenoslavenskog jezika s iscrpnim uvidom u novocrkvenoslavenske tipove od 17. stoljeća do danas (istočni/ruski novocrkvenoslavenski, češki novocrkvenoslavenski), napose upoznala u tančine tekst koji sublimira noviju povijest glagolizma – Parčičev glagoljski Misal, a kroz njega i jednu od najboljih paleoslavistica mladoga naraštaja hrvatske filologije koja je u pravom smislu riječi nadrasla svoje učitelje.

